

อภิธานการ

สำนักหอสมุด

รายงานการวิจัย

การสังเคราะห์ผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2540 - 2549

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร

วันลงทะเบียน... 2 SEP. 2011...

เลขทะเบียน... 15625257

เลขเรียกหนังสือ... ว 114

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์นุกูล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณิงนิจ

รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญส่ง

รองศาสตราจารย์ปัญญา

นางสาวพัชรี

บำรุงไทย

ภูพัฒน์วิบูลย์

นภีรงค์

แสงอ่อน

สังขวดี

ห้วมใจดี

งานนโยบายและแผน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร

กันยายน 2551

ประกาศคุณูปการ

การวิจัยสถาบัน เรื่อง "การสังเคราะห์ผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2540 – 2549" ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากคุณบรรดาศักดิ์ วิชัย คุณสันตุนีย์ ขุนวิมล ผู้ช่วยวิจัย คุณมุกทิศา เสนามาตย์ ในการจัดพิมพ์งานวิจัย และได้รับความช่วยเหลือจากคุณอรอุษา บำรุงไทย คุณสายพิณ เม่นเกิด คุณอััจฉิมาสุนทร และคุณธราภรณ์ ธีรภาพพิเศษพงษ์ เจ้าหน้าที่งานนโยบายและแผน บัณฑิตวิทยาลัยนี้ได้ช่วยในการตรวจทานและแก้ไข งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบคุณบุคคลดังกล่าวมา ณ โอกาสนี้ นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณนิสิตบัณฑิตศึกษาที่ทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยที่กล่าวถึงในรายงานวิจัยฉบับนี้ทุกคน ที่ผลงานของทุกท่านได้ช่วยให้เกิดผลงานฉบับนี้ขึ้น

ผู้วิจัยหวังว่า งานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อบัณฑิตวิทยาลัย และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายและส่งเสริมงานวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยให้เป็นประโยชน์แก่สังคมในอนาคต

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง "การสังเคราะห์ผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2540 – 2549" ผลการศึกษา พบว่า ในปีการศึกษา 2540 มีจำนวน 2 เรื่อง ปีการศึกษา 2541 มีการจัดทำเพิ่มสูงขึ้นจากเดิม โดยมีทั้งหมด 6 เรื่อง ในปีการศึกษา 2542 – 2545 มีจำนวนลดลงเหลือเพียงแค่ปีละ 1 เรื่อง ปีการศึกษา 2546 – 2547 มีการจัดทำเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 2 เรื่อง ส่วนปีการศึกษา 2548 มีการจัดทำลดลงเหลือจำนวน 1 เรื่อง และในปีการศึกษา 2549 ไม่มีการจัดทำวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาเลย

จากจำนวนวิทยานิพนธ์ทั้งหมดที่จัดทำทั้งสิ้น 18 เรื่อง ส่วนใหญ่พบว่า ศึกษาในเรื่องของภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม จำนวน 7 เรื่อง รองลงมาคือ ภูมิปัญญาด้านศิลปะ จำนวน 5 เรื่อง คือ ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และความเชื่อ จำนวน 3 เรื่อง คือ ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและพัฒนาหมู่บ้าน และภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีการจัดทำหัวข้อละ 1 เรื่อง เรื่องที่ยังไม่มีการศึกษาวิจัย ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการเกษตร

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	2
ความสำคัญของการวิจัย.....	2
ขอบเขตของการวิจัย.....	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	2
2 แนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	3
ความหมายของภูมิปัญญา.....	3
ความสำคัญของภูมิปัญญา.....	4
ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	6
การถ่ายทอดภูมิปัญญาและการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญา.....	7
ขอบข่ายของภูมิปัญญา.....	8
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	10
การกำหนดขอบเขตของประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	10
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	10
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	10
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	11
4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	12
วิทยานิพนธ์ด้านภูมิปัญญาไทยในช่วงปีการศึกษา 2540 – 2549.....	12
การสังเคราะห์วิทยานิพนธ์ด้านภูมิปัญญาไทย.....	14

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรูปและข้อเสนอนะ.....	26
สรุปผลการวิจัย.....	26
ข้อเสนอนะ.....	26
บรรณานุกรม.....	28
ภาคผนวก.....	31

สารบัญตาราง

ตาราง

หน้า

- 1 แสดงจำนวนวิทยานิพนธ์ด้านภูมิปัญญาไทย จำแนกตามปีการศึกษา ประเภทของ
ภูมิปัญญาไทย หลักสูตรและคณะ..... 12

สารบัญภาพ

ภาพ

หน้า

- 1 แสดงจำนวนวิทยานิพนธ์ จำแนกตามประเภทของภูมิปัญญา..... 13

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ สังคมที่มนุษยชาติผ่านกระบวนการแสวงหาความรู้จากธรรมชาติ เรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตที่คล้อยตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ จนถึงขั้นการพัฒนาเทคนิควิธีการหรือความรู้เพื่อการดำรงชีวิตอยู่เหนือกฎเกณฑ์ธรรมชาติหรือการเอาชนะธรรมชาติจนเกิดปรากฏการณ์ย้อนกลับที่มนุษย์เริ่มได้รับผลกระทบจากการเอาชนะธรรมชาติ เพราะธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปนำไปสู่ปัญหามานานับประการ เพราะการละเลยความ "สมดุล" ของสรรพสิ่ง ซึ่งรวมถึงการแสวงหาความรู้ที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จนมนุษย์มีความรู้จำกัด รู้อย่างเดียว ไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหมดเข้าด้วยกันได้ จึงช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาคนอื่นหรือพึ่งพาระบบตลอดไป เพราะฉะนั้นความรู้ในบริบทขององค์ความรู้นี้เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถเชื่อมโยงทุกสิ่งทุกอย่างเข้าด้วยกัน และนำมาปรับใช้ในชีวิตได้ หรือระบบการศึกษาที่มีสมดุลแห่งการเรียนรู้ จึงมีความสำคัญในการพัฒนาการศึกษาภายใต้สังคมยุคใหม่ในปัจจุบันนี้อย่างยิ่ง

จากคำกล่าวของนายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวไว้ว่า "ปัญหาใหญ่สุดของมนุษยชาติในปัจจุบัน คือ การขาดความสามารถที่จะอยู่ร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ ความรู้ต่าง ๆ ที่มีมากขึ้นยังไม่ใช่วิทยาหรือภูมิปัญญา แห่งการอยู่ร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ ข้อใหญ่ใจความสำคัญที่สุดก็คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นภูมิปัญญาแห่งการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ...ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแหล่งความรู้ที่ตัวอย่างหนึ่งที่ถูกทอดทิ้งไปในการศึกษาปัจจุบัน" (ประเวศ วะสี, 2540. หน้า 1) สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตลอดจนการพัฒนาประเทศโดยรวม โดยเฉพาะในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกๆ ด้านการแข่งขันกันในเรื่องธุรกิจรุนแรงขึ้น การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องใช้แนวทางที่จะก่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนสำหรับลูกหลานในอนาคตต่อไป

ในฐานะมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งของการศึกษาที่เป็นกระบวนการทางภูมิปัญญา และบทบาทสำคัญยิ่งต่อการสร้างสรรค์สังคม เพราะ "สถานศึกษาเป็นแหล่งกระบวนการสร้างและสะสมทุนทางปัญญาความรู้และทักษะ ซึ่งจะเป็บ่อเกิดของทุนและวิทยาการ ตลอดจนนวัตกรรมอื่นๆ ทั้งหมด"

ในฐานะที่บัณฑิตวิทยาลัยเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัยให้ก้าวหน้าและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนและประเทศดังกล่าวแล้วข้างต้น คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์ผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2540 – 2549” เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับกำหนดนโยบายการวิจัยและการสนับสนุนส่งเสริม การศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของมหาวิทยาลัยให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
2. เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับสนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและประเทศไทยโดยรวม

ความสำคัญของการวิจัย

ทำให้ทราบถึงฐานข้อมูลการวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา โดยทำการรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทย เพื่อสนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและประเทศไทยโดยรวม ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยได้ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลทางด้านเอกสาร (Documentary Research) ในส่วนของวิทยานิพนธ์ของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา ของมหาวิทยาลัยนเรศวร ระหว่างปี พ.ศ. 2540 – 2549
2. ระยะเวลาในการวิจัย ตุลาคม 2550 – กันยายน 2551
3. แบบของการวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์และอธิบายพฤติกรรมเชิงลึก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงแนวทางการวิจัยในอดีตที่ผ่านมา
2. ได้ข้อมูลสำหรับบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อกำหนดนโยบายส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย
3. ได้ข้อมูลสำหรับกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและประเทศที่เหมาะสม

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง "การสังเคราะห์ผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2540 – 2549" คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ค้นคว้าจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อประกอบการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ความหมายของภูมิปัญญา
2. ความสำคัญของภูมิปัญญา
3. ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน
4. การถ่ายทอดภูมิปัญญาและการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญา
5. ขอบข่ายของภูมิปัญญา

ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง พื้นฐานของความรู้ของชาวบ้าน หรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบต่อกันมา ทั้งทางตรงคือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้สะสมที่สืบต่อกันมา ทั้งทางตรงคือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้สะสมที่สืบต่อกันมา กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าภูมิปัญญาไทย หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย (เสรี พงศ์พิศ, 2548. หน้า 145-374)

ภูมิปัญญา หมายถึง สิ่งที่สั่งสมกันมาแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่างๆ ทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้าน และส่วนที่เป็นปัจเจกชนของชาวบ้านเอง (รัตนะ บัณฑิต, 2535. หน้า 176)

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ความคิดที่ได้สั่งสมไว้ หรือความสามารถในการสืบค้นหาคุณค่า และการสืบทอดคุณค่านั้น เช่นการเรียนรู้ว่าคนโบราณในสมัยก่อนกินอยู่อย่างไร รักษาสุขภาพอย่างไร สร้างซ่อมแซมบ้านเรือน รู้จักประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่มอย่างไร เป็นต้น (กรมการปกครอง, 2542. หน้า 30)

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้พื้นฐานหรือความรู้พื้นฐานของชุมชน ซึ่งผู้รู้ในท้องถิ่น สังเกตทดลอง สรุปผลไว้ให้ชนรุ่นหลัง ได้รู้และนำไปปฏิบัติ เพื่อเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบกิจกรรม ในวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน (สิริกร ไชยมา, 2544. หน้า คำนำ)

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ผลึกขององค์ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ปัญหาที่มีเอกลักษณ์ซึ่งมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ คิดค้นขึ้น ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาโดยผ่านกระบวนการสั่งสม สืบทอด ปรับปรุง และประยุกต์ต่อกันมาเป็นระบบคุณค่าดั้งเดิมที่สะท้อนออกมาให้เห็นในชีวิตประจำวันของบุคคลด้วยสัญลักษณ์ต่างๆ ภูมิปัญญาจึงมีความเชื่อมโยงกับระบบต่างๆ ของสังคมทั้งระบบทั้งในอดีตและปัจจุบัน มีความหลากหลายไม่หยุดนิ่ง (Dynamics) และมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2545. หน้า 20)

ภูมิปัญญา คือ องค์ความรู้ในด้านต่างๆ ของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นความสามารถในการสืบค้นหาคุณค่า และการสืบทอดคุณค่านั้น ประกอบกับแนวคิดและวิเคราะห์ในการแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง จนเกิดหลอมรวมตกผลึกเป็นแนวคิดที่เป็นลักษณะของตนเอง อีกทั้งสามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการแก้ปัญหาคำถามชีวิตได้อย่างเหมาะสม และเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่างๆ เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้าน และส่วนที่เป็นปัจเจกชนของชาวบ้านเอง (พระจรัส ฤทธิสา และคณะ, 2548. หน้า 10)

จากนิยามข้างต้นพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาก็คือ การตกผลึกทางความรู้ที่ผ่านการทดลอง การเรียนรู้ผิดถูก จากประสบการณ์ในอดีต จนกลายเป็นความรู้ที่มีคุณค่า เป็นเครื่องมือในการทำมาหากินที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน

ความสำคัญของภูมิปัญญา

สิริกร ไชยมา (2544. หน้า 8) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทยว่า ภูมิปัญญาในท้องถิ่นมีรากฐานหรือเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ได้สร้างหรือสั่งสมองค์ประกอบของความรู้ความสามารถเพื่อแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและประยุกต์ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นภูมิปัญญาจึงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างแยกไม่ออก เช่น เรื่องของการดำรงชีวิตประจำวัน อาหาร การแต่งกาย อาชีพ ความเชื่อ ค่านิยม ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา และอื่นๆ จึงนับว่าภูมิปัญญามีส่วนสำคัญต่อวิถีคนไทยเป็นอย่างมาก

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541. หน้า 9-11) กล่าวถึงภูมิปัญญาไทยว่า มีความสำคัญต่อคนไทย ต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างมาก ภูมิปัญญาช่วยสร้างชาติเป็นปึกแผ่นมีความมั่นคง ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยสร้างให้คนไทยเกิดความภาคภูมิใจ ภูมิใจในศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิในความเป็นไทย
2. ภูมิปัญญาไทยสามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาที่คนไทยนับถือมาใช้กับชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม
3. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน
4. ภูมิปัญญาไทยช่วยเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง วิถีคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคตามสมัย

กระทรวงศึกษาธิการ (2538. หน้า 217) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาของชาวบ้าน สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาเกี่ยวข้องกับการสืบทอดของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งได้อาศัยประสบการณ์ที่สืบทอดกันมาช้านาน สามารถพัฒนาวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ได้ทั้งๆ ที่ทรัพยากรมีจำกัด ภูมิปัญญาซึ่งเป็นประสบการณ์ที่สืบทอดกันมาช้านานนั้นมีความเกี่ยวข้องต่อเนื่องกับคุณธรรม จริยธรรม ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ หากสังคมขาดสิ่งเหล่านี้จะทำให้ล้มเหลววุ่นวายหาความสงบไม่ได้และส่งผลให้สถาบันครอบครัวพินาศ เศรษฐกิจในชนบทล่มละลาย ศาสนา จริยธรรม ศีลธรรม เสื่อมโทรม ค่านิยมเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตวากวน เป็นต้น

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2534. หน้า 88-89) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ในลักษณะเดียวกัน สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นความเจริญงอกงามของชุมชน การพัฒนาเป็นการทำให้ดีขึ้นเจริญงอกงามขึ้น ดังนั้นการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมกับการพัฒนาจึงต้องใช้ปัญญาค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้ว ฟินฟู ประยุกต์ และสร้างเสริมสิ่งใหม่บนรากฐานเท่าที่ค้นพบนั้น ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านจะเป็นฐานของการพัฒนา

สรุปได้ว่าภูมิปัญญานั้นมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย โดยการนำเอาภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ มาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และประยุกต์ปรับเปลี่ยนตามยุคและสมัยได้อย่างเหมาะสม

ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน

เสรี พงศ์พิศ (2548. หน้า 147) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ที่วิทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปดนตรี และอื่น ๆ

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2534) แบ่งประเภทและลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิต หรือการประกอบอาชีพซึ่งมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบพหุเกษตร หรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุลสอดคล้องกับธรรมชาติ มุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ได้แก่ การทำวนเกษตร การทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรแบบธรรมชาติ
2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ คำสอน ค่านิยม ประเพณี ที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต
3. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

เอกวิทย์ ณ ถลาง (อ้างอิงใน ประพันธ์ ธรรมไชย และคณะ, 2543. หน้า 257) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทยในโครงการกิตติเมธี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ได้กำหนดหัวข้อในการวิจัยภูมิปัญญาไว้ 4 ลักษณะคือ

1. ความเชื่อโลกทัศน์ที่บ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ เหนือธรรมชาติและระหว่างมนุษย์ด้วยกัน
2. วิถีดำรงชีวิต การแก้ปัญหา การปรับตัวกับสิ่งแวดล้อม และกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม
3. ศิลปหัตถกรรม ประดิษฐ์กรรมในรูปเครื่องมือของใช้ ศิลปวัตถุที่มีแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมตามพื้นภูมิที่หลากหลายระหว่างภูมิภาค

4. กระบวนการและพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ประสบการณ์ การให้ การศึกษาอบรมและการแก้ปัญหาตามพื้นฐานวัฒนธรรมและปรัชญาของชาวบ้าน

ประเวศ วะสี (อ้างในประพันธ์ ธรรมไชย และคณะ, 2543. หน้า 252) ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญบางประการ คือ ประการแรกมีความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมใน ท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่า ภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก ประการที่สองมีความเชื่อมโยงและบูรณาการสูง เนื่องจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งในเรื่อง ของ กาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น ความเชื่อเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ ฯลฯ ทำให้เกิด พิธีกรรมต่างๆ ขึ้น เช่น พิธีลงกระทง พิธีแรกนาขวัญ ฯลฯ พิธีดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญา ในการนำเอาธรรมชาติมาสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้คนเคารพธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ ประการที่สามมีความเคารพผู้อาวุโส เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ผู้มี ประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

ลักษณะการเกิดของภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทยเกิดขึ้นในลักษณะดังนี้

1. เกิดจากคนในท้องถิ่นเองและทดลองทำ
2. เกิดจากการเรียนรู้ ออกแบบหรือลักจำ
3. เกิดจากศาสนาและความเชื่อ
4. เกิดจากภัยธรรมชาติหรืออิทธิพลจากธรรมชาติ

ลักษณะการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย

1. กำหนดประเด็น หรือขอบข่าย
2. สัมภาษณ์เบื้องต้น
3. บันทึกรายละเอียด พร้อมการถ่ายภาพ
4. วิเคราะห์พิจารณารายละเอียด
5. สังเคราะห์และสรุป

การถ่ายทอดภูมิปัญญาและการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญา

การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยสามารถกระทำได้หลายวิธี โดยทั่วไปพบว่า วิธีการถ่ายทอด ภูมิปัญญาไทยที่สำคัญมีอยู่ 2 วิธี คือ การถ่ายทอดโดยตรงและการถ่ายทอดโดยอ้อม (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2545. หน้า 25-26)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยตรง ได้แก่การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยโดยการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจทำได้ทั้งโดยการบอกเล่าและการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร

การถ่ายทอดโดยอ้อม ทำได้ด้วยวิธีการสอดแทรกภูมิปัญญาไทยไว้ในรูปของ ความบันเทิงต่างๆ เช่น คำร้องลึเกหรือลำตัดในภาคกลาง เป็นต้น โดยคำร้องเหล่านี้ผู้ถ่ายทอดมักกล่าวอ้างถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชนบธรรมเนียม ประเพณี คติธรรม คำสอนทางศาสนา จารีต ประเพณีต่างๆ หรือเรื่องราวที่ต้องถ่ายทอดเอาไว้

วิชิต นันทสุวรรณ (อ้างในชลทิพย์ เขี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศิลตระกูล, 2529. หน้า 206) ได้จำแนกลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาและการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างวัยของคนในชุมชน คนในแต่ละวัยต่างก็มีความรู้ และประสบการณ์ที่ได้สั่งสมไว้เป็นของตนเอง ในขณะเดียวกันก็รับและถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่กันและกันด้วย

2. การเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสถาบันต่างๆ ในหมู่บ้าน สถาบันในชุมชน เช่น สถาบันครอบครัว วัด นับว่าเป็นแหล่งที่สั่งสมประสบการณ์และภูมิปัญญาของคนรุ่นหนึ่งไว้และถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนอีกรุ่นหนึ่ง

3. การเรียนรู้เชิงประจักษ์ ภูมิปัญญาดังกล่าวเกิดจากประสบการณ์ตรง โดยการได้เห็น ได้สัมผัส ตลอดจนได้ทดลองปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก หรือผิดเป็นครู จนเกิดความรู้ความเข้าใจ ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาในตัวบุคคล

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ของชาวบ้าน ซึ่งอาจประกอบด้วยลักษณะที่เป็นนามธรรม เช่น โลกทัศน์ ความเชื่อ ความคิดเห็น เกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าของทุกสิ่ง หรือเป็นรูปธรรมที่เกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน หัตถกรรม การเกษตร การเย็บปักถักร้อย การค้าขาย การทำงาน ฯลฯ ทั้งที่สามารถคิดได้เอง เกิดขึ้นโดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในชีวิต เรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน รวมทั้งการเรียนรู้โดยการสืบทอดต่อกันมา และสามารถนำมาแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับสภาพของแต่ละชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีความสำคัญ ต่อการกำหนดพฤติกรรมของคนในชุมชน

ขอบข่ายของภูมิปัญญา

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2536, หน้า 23) กำหนดขอบข่ายของวัฒนธรรมไว้ 7 ด้าน

1. ภูมิปัญญาด้านเกษตร
2. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ
3. ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ
4. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนานหมู่บ้าน
5. ภูมิปัญญาด้านศิลปะ
6. ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม
7. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

ทรงจิต พูลลาภ (2544) ได้ศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านสืบสานสู่ความเป็นสากล 6 สาขา

คือ

1. สาขาเกษตร อาหารและโภชนาการ
2. สาขาหัตถกรรม อุตสาหกรรมครัวเรือน และผ้าไทย
3. สาขาแพทย์แผนไทย และสมุนไพร
4. สาขาเศรษฐกิจชุมชน กองทุนชุมชน องค์กรชุมชน และสวัสดิการชุมชน
5. สาขาศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี
6. สาขาการจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

จะเห็นได้ว่าขอบข่ายของภูมิปัญญาจะเป็นเรื่องวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งอาจจะแตกต่างกันตามภูมิภาคของประเทศ ตัวอย่างเช่น ภูมิปัญญาไทย ด้านการสร้างบ้านเรือน บ้านทางภาคเหนือ จะสร้างแตกต่างจากบ้านไทยทางอีสาน หรือภาคใต้ ในทำนองเดียวกัน ผ้าทอพื้นบ้านจากภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลางและภาคใต้ มีเอกลักษณ์แตกต่างกัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง "การสังเคราะห์ผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2540 – 2549" คณะผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษาค้นคว้าตามลำดับดังนี้

1. การกำหนดขอบเขตของประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล
4. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดขอบเขตของประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นวิทยานิพนธ์ในระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่จัดทำวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อที่เกี่ยวข้องภูมิปัญญาไทย ระหว่างปีการศึกษา 2540 - 2549

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการค้นคว้าข้อมูลในฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์แบบออนไลน์ ของสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร โดยรูปแบบการนำเสนองานวิจัยมีรูปแบบของการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ประกอบด้วย วิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยในระดับบัณฑิตศึกษาระหว่างปีการศึกษา 2540 – 2549 และการสืบค้นข้อมูลวิทยานิพนธ์ผ่านฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ทางอินเทอร์เน็ต

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. นำเสนอข้อมูลตามขอบข่ายของภูมิปัญญาไทยที่กำหนดโดย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่แบ่งออกเป็น 7 ประเภทดังต่อไปนี้

- 1.1 ภูมิปัญญาด้านเกษตร
- 1.2 ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ

- 1.3 ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ
- 1.4 ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน
- 1.5 ภูมิปัญญาด้านศิลปะ
- 1.6 ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม
- 1.7 ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

2. นำเสนอข้อมูลในส่วนของประเภท ผู้วิจัยได้กำหนดข้อมูลคณะ สาขาวิชาตามต้นสังกัดของนิสิต ปี พ.ศ.ที่นิสิตจัดทำ ตามลำดับข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ ได้แก่

1. สรุป วิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาตามที่ได้จัดแบ่งประเภทของภูมิปัญญาไทยทั้ง 7 ด้าน
2. นำเอาข้อเสนอแนะที่ได้มาสรุป วิเคราะห์ พร้อมเสนอผลของข้อเสนอแนะว่าส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อการจัดทำวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทยในแต่ละประเภทอย่างไร และควรจะทำการศึกษาหัวข้อวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทยในรูปแบบใดต่อไปในอนาคต

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง "การสังเคราะห์ผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2540 – 2549" มีรูปแบบการศึกษาด้วยวิธีการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และค้นคว้าข้อมูลจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์แบบออนไลน์ ของสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร พร้อมทั้งนำเสนองานวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยแบ่งหัวข้อดังต่อไปนี้ ประเภทของภูมิปัญญา วัตถุประสงค์งานวิจัยของภูมิปัญญาในแต่ละประเภท วิธีการศึกษา ผลการศึกษาที่ได้ และข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยของภูมิปัญญาในแต่ละประเภท ทั้งนี้เพื่อช่วยต่อการเข้าใจในธรรมชาติของภูมิปัญญาประเภทต่างๆ

วิทยานิพนธ์ด้านภูมิปัญญาไทยในช่วงปีการศึกษา 2540 - 2549

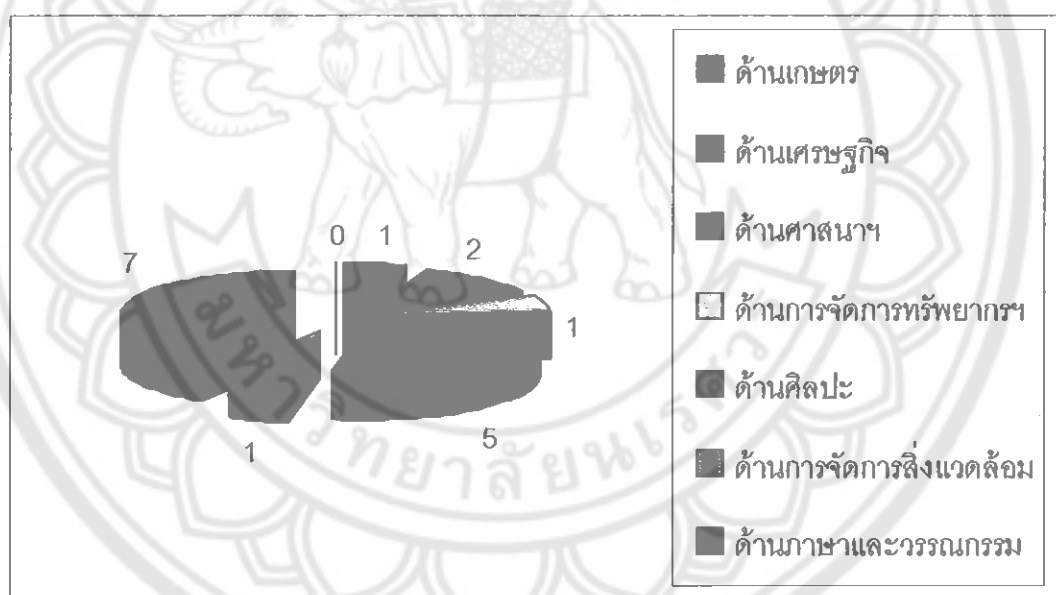
นิสิตบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนวิทยานิพนธ์ด้านภูมิปัญญาไทย จำแนกตามปีการศึกษา ประเภทของภูมิปัญญาไทย หลักสูตรและคณะ

ปีการศึกษา	ประเภทของภูมิปัญญาไทย	หลักสูตร	คณะ	จำนวน
2540	ด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรมฯ	ศศ.ม.	สังคมศาสตร์	1
	ด้านภาษาและวรรณกรรม	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์	1
2541	ด้านภาษาและวรรณกรรม	ศศ.ม.	สังคมศาสตร์	1
			มนุษยศาสตร์	2
		กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์	2
	ด้านการจัดการทรัพยากรฯ	ศศ.ม.	สังคมศาสตร์	1
2542	ด้านภาษาและวรรณกรรม	ศศ.ม.	สังคมศาสตร์	1
2543	ด้านศิลปะ	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์	1
2544	ด้านศิลปะ	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์	1

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ปีการศึกษา	ประเภทของภูมิปัญญาไทย	หลักสูตร	คณะ	จำนวน
2545	ด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรมฯ	ศศ.ม.	มนุษยศาสตร์	1
2546	ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม	ศศ.ม.	สังคมศาสตร์	1
	ด้านศิลปะ	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์	1
2547	ด้านศิลปะ	กศ.ด.	ศึกษาศาสตร์	1
	ด้านเศรษฐกิจ	ศศ.ม.	สังคมศาสตร์	1
2548	ด้านศิลปะ	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์	1
2549	-	-	-	-

ภาพ 1 แสดงจำนวนวิทยานิพนธ์ จำแนกตามประเภทของภูมิปัญญา

จากตารางที่ 1 พบว่า จำนวนวิทยานิพนธ์ที่จัดทำเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยในช่วงปีการศึกษา 2540 – 2549 จำนวนทั้งสิ้น 17 เรื่อง แต่ยังไม่มีการศึกษาภูมิปัญญาไทยด้านการเกษตร และบางด้านยังมีการศึกษาเพียง 1 เรื่อง ถ้าจำแนกภูมิปัญญาตามปีการศึกษาในแต่ละปีการศึกษาพบว่า ในปีการศึกษา 2540 มีผู้ศึกษาภูมิปัญญา จำนวน 2 เรื่อง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางด้านศาสนา และภูมิปัญญาทางด้านภาษาและวรรณกรรม และนิสิตที่จัดทำนั้นเป็น

นิสิตที่สังกัดคณะสังคมศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ ในปีการศึกษา 2541 มีผู้ศึกษาภูมิปัญญา จำนวน 6 เรื่อง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางด้านภาษาและวรรณกรรม จำนวน 5 เรื่อง ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนานมูบ้าน จำนวน 1 เรื่อง นิสิตที่ศึกษาเป็นนิสิตที่สังกัดคณะสังคมศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ และคณะมนุษยศาสตร์ ในปีการศึกษา 2542 มีผู้ศึกษาภูมิปัญญา จำนวน 1 เรื่อง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางด้านภาษาและวรรณกรรม และนิสิตที่ศึกษาเป็นนิสิตที่สังกัดคณะสังคมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2543 มีผู้ศึกษาภูมิปัญญา จำนวน 1 เรื่อง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางด้านศิลปะ และนิสิตที่ศึกษาเป็นนิสิตที่สังกัดคณะศึกษาศาสตร์ ในปีการศึกษา 2544 มีผู้ศึกษาภูมิปัญญา จำนวน 1 เรื่อง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางด้านศิลปะ และนิสิตที่ศึกษาเป็นนิสิตที่สังกัดคณะศึกษาศาสตร์ ในปีการศึกษา 2545 มีผู้ศึกษาภูมิปัญญา จำนวน 1 เรื่อง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางด้านศาสนา และนิสิตที่ศึกษาเป็นนิสิตที่สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ ในปีการศึกษา 2546 มีผู้ศึกษาภูมิปัญญา จำนวน 2 เรื่อง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางการจัดการสิ่งแวดล้อม จำนวน 1 เรื่อง และภูมิปัญญาด้านศิลปะ จำนวน 1 เรื่อง และนิสิตที่ศึกษาเป็นนิสิตที่สังกัดคณะสังคมศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ ในปีการศึกษา 2547 มีผู้ศึกษาภูมิปัญญา จำนวน 2 เรื่อง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางด้านศิลปะ จำนวน 1 เรื่อง และภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ จำนวน 1 เรื่อง และนิสิตที่ศึกษาเป็นนิสิตที่สังกัดคณะศึกษาศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2548 มีผู้ศึกษาภูมิปัญญา จำนวน 1 เรื่อง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางด้านศิลปะ นิสิตที่ศึกษาเป็นนิสิตที่สังกัดคณะศึกษาศาสตร์ ในปีการศึกษา 2549 ไม่มีผู้ทำการศึกษา

จากภาพ 1 จะเห็นได้ว่าในช่วงปีการศึกษา 2540 – 2549 มีการทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรมมากที่สุด (จำนวน 7 เรื่อง) รองลงมา ได้แก่ ภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะ (จำนวน 5 เรื่อง) ส่วนด้านอื่นยังมีการจัดทำน้อยจนถึงยังไม่มีการจัดทำเลย

การสังเคราะห์วิทยานิพนธ์ด้านภูมิปัญญาไทย

ในการสังเคราะห์วิทยานิพนธ์ด้านภูมิปัญญาไทย ได้แบ่งตามประเภทของภูมิปัญญาเป็น 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเกษตร 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ 4) ด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนานมูบ้าน 5) ด้านศิลปะ 6) ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม 7) ด้านภาษาและวรรณกรรม

1. ภูมิปัญญาด้านเกษตร

จากการสืบค้นฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ พบว่าไม่มีผู้จัดทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาในด้านนี้ ในระหว่างปีการศึกษา 2540 – 2549

2. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ

2.1 เรื่องที่ทำ คือ วิสาหกิจชุมชนกับการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษาการแปรรูปผลผลิตจากต้นตาล ชุมชนบ้านเหล่าขวัญ ตำบลท้อแท้ อำเภอวัดโบสถ์

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ภูมิปัญญาไทย ประเภทเศรษฐกิจ นั้น พบว่า จุดประสงค์ หรือวัตถุประสงค์ของงานวิจัยประเภทนี้ คือ มุ่งศึกษาในเรื่องของภูมิปัญญาและพลวัตของภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ศึกษากระบวนการจัดการองค์ความรู้ การดำเนินงานของกลุ่มหรือองค์กรเศรษฐกิจ และศึกษาความสัมพันธ์ของการดำเนินงานขององค์กรเศรษฐกิจกับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชน

ในส่วนของระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในงานวิจัยประเภทนี้ คือ ใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research), การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research), การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participant Action Workshop) จากประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายหลัก ในการวิจัย การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ โดยอาศัยแบบสอบถาม, แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง, แนวสัมภาษณ์แบบเจาะลึกไม่มีโครงสร้าง และใช้การวิเคราะห์เอกสารเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และแบบวิเคราะห์ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ประเภทเศรษฐกิจ พบว่า ภูมิปัญญาและพลวัตของภูมิปัญญาด้านการเศรษฐกิจที่มีการจัดการจากกลุ่มองค์กรชุมชนนั้นเกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ จากการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนและการปฏิสัมพันธ์กับสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชนตลอดระยะเวลาอันยาวนานนับตั้งแต่มีการก่อตั้งชุมชน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยชาวชุมชนได้ประยุกต์ปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาเพื่อให้เหมาะสมกับการดำรงชีพและวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการวิสาหกิจชุมชน บนพื้นฐานพลวัตของภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระยะ กล่าวคือ ระยะเริ่มแรก เป็นการเรียนรู้จากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและคนในชุมชนรวมทั้งการเรียนรู้ด้วยตัวเอง โดยเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน การแลกเปลี่ยนและการตอบแทนซึ่งกันและกัน และเมื่อเหลือจากการบริโภคก็มีการจำหน่ายบ้าง แต่ยังไม่มีการพัฒนารูปแบบและกระบวนการผลิตมากนัก ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2532-2537) เป็นระยะที่มีการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ผสมผสานกับการเรียนรู้จากภายนอกโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ มีการพัฒนารูปแบบผลผลิตและกระบวนการผลิตจากแบบดั้งเดิม มาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในเรื่องการถนอมอาหาร เกิดการรวมกลุ่มผลิตเพื่อการค้าซึ่งนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งแนวความคิด และรูปแบบการดำเนินวิสาหกิจชุมชน ที่วางอยู่บนพื้นฐานการพึ่งพิงและผลกำไรส่วนตัวของผู้เกี่ยวข้องมากขึ้น ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2538-ปัจจุบัน) เป็นระยะที่มีการก่อตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการ และได้รับการสนับสนุนจาก

ภายนอกอย่างมากทั้งภาครัฐและเอกชน มีการพัฒนาทางด้านการผลิต การบรรจุขวด การตลาด และการบริหารจัดการตามแบบระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า ซึ่งพบว่าในระยะนี้ เป็นระยะที่กลุ่มเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และเกิดผลกระทบอย่างกว้างขวาง ต่อกระบวนการจัดการองค์ความรู้ของกลุ่ม และรูปแบบการดำเนินวิสาหกิจชุมชนและระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มกับโครงสร้างสถาบันทางสังคม

นอกจากนี้ กระบวนการจัดการองค์ความรู้ของกลุ่มเกิดจากการผสมผสาน ภูมิปัญญาดั้งเดิม กับองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาจากภายนอกผ่านการอบรม การดูงาน และการทดลองด้วยการฝึกปฏิบัติ โดยผู้นำกลุ่มเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการคิดริเริ่ม และเรียนรู้ ภูมิปัญญาด้านการผลิต โดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้านการผลิตและการบริหารจัดการ ที่ได้รับสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนทั้งด้านความรู้ เงินทุน และการส่งเสริมด้านการตลาด ก่อให้เกิดกิจกรรมการผลิตที่มีประสิทธิภาพของกลุ่ม และการมีส่วนร่วมของสมาชิกที่อยู่ในชุมชนและภายนอกชุมชน ผลของการประกอบกิจกรรมก่อให้เกิดรายได้แก่สมาชิกโดยตรง และส่งผลถึงคนในชุมชนที่เกี่ยวข้อง

ด้วยความสัมพันธ์ของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนด้านการแปรรูปผลผลิตกับการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจและสังคมพบว่า ในระดับบุคคล การเกิดวิสาหกิจชุมชนก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงต่อเกษตรกร โดยทำให้เกิดมีรายได้เพิ่มขึ้น และเกิดระบบความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว กล่าวคือ ทำให้ชาวชุมชนมีงานทำทั้งปีโดยไม่ต้องไปหางานทำที่อื่น พ่อแม่ลูกได้อยู่ร่วมกันและต้องช่วยกันประกอบอาชีพ จึงส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวในระดับกลุ่ม ก่อให้เกิดการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์แบบไว้วางใจซึ่งกันและกันและภายใต้ระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มในระดับชุมชน พบว่า วิสาหกิจชุมชนก่อให้เกิดเครือข่ายทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ตลอดจนเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับภาครัฐและเอกชน แต่อยู่ในลักษณะการอุปถัมภ์และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

2.2 ในส่วนของเรื่องที่ยังไม่ได้ทำ คือ ภูมิปัญญาในส่วนของเศรษฐกิจที่เป็นระดับของบุคคล ที่ไม่ใช่เกี่ยวกับองค์กร เพราะส่วนใหญ่มักจะทำในเรื่องของการรวมกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ แต่ไม่มีการศึกษา การดำเนินการภูมิปัญญาเศรษฐกิจในระดับบุคคล และองค์กรระดับจังหวัด หรือเศรษฐกิจระดับชาติ ดังนั้นควรมีการศึกษาในเรื่องเหล่านี้เพิ่มเติม

3. ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ

3.1 เรื่องที่ทำ คือ

3.1.1 วัฒนธรรมของหมู่บ้านในชนบทจังหวัดอุทัยธานี ศึกษาเฉพาะประเพณี ความเชื่อและการละเล่นของหมู่บ้านท่าโพธิ์สนี่ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี

3.1.2 ภูมิปัญญาชาวบ้านจากความเชื่อที่เป็นข้อห้าม : วิเคราะห์เชิงเจตนา

3.1.3 ความเชื่อของชาวเพชรบูรณ์ที่มีต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในจังหวัด เพชรบูรณ์

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ภูมิปัญญาไทยด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ นั้น พบว่าจุดประสงค์ หรือวัตถุประสงค์ของงานประเภทนี้ คือ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้านทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และศิลปหัตถกรรม นอกจากนี้ยังศึกษาวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันด้าน ประเพณี ความเชื่อ การละเล่น อีกทั้งเปรียบเทียบการปฏิบัติทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านโดยจำแนกตามตัวแปร อายุของหัวหน้าครอบครัว และสุดท้ายศึกษาเพื่อรวบรวมความเชื่อที่เป็นข้อห้ามและศึกษาเจตนาของบรรพบุรุษที่แฝงอยู่ในความเชื่อที่เป็นข้อห้าม

ในส่วนของการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึก เน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสอบถาม และสัมภาษณ์ เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวและแบบมาตราส่วนประมาณค่า สอบถาม เกี่ยวกับการปฏิบัติทางวัฒนธรรมต่างๆ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ประเภทวิจัยศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ พบว่า ความเชื่อที่พบเจอนั้นมี 2 รูปแบบคือ ความเชื่อที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ที่เป็นข้อห้ามพร้อมคำอธิบายความหมายของข้อห้ามและเจตนาของบรรพบุรุษ แต่ละสำนวนจะอยู่ในรูปของการสั่งสอนให้ทำตามอย่างเคร่งครัดและบางอย่างห้ามกระทำ หากบุคคลใดฝ่าฝืนเชื่อว่าจะประสบเคราะห์กรรมอันเกิดจากอำนาจเร้นลับต่างๆ ความเชื่อที่เป็นข้อห้าม นับเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษผู้บัญญัติขึ้นไว้เพื่อให้อบรมสั่งสอน โดยมีเจตนาให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามมีความสุข มั่นคง ปลอดภัยในชีวิตและสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างราบรื่น สงบสุข และยังสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ค่านิยมและวัฒนธรรมของคนไทยในอดีต

รูปแบบที่ 2 คือ ความเชื่อที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม และที่เหนือธรรมชาติ อันได้แก่ การศึกษาความเชื่อที่มีต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งพบว่าความเชื่อ มี 2 ระยะคือ ลำดับแรกได้แก่ ความเชื่อดั้งเดิม เป็นความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดเล่าต่อๆ กันมา

ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษสมัยปู่ย่าตาทวดขึ้นไป ลำดับสุดท้ายคือ ความเชื่อปัจจุบัน เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นที่หลังความเชื่อดั้งเดิม เป็นความเชื่อร่วมสมัยซึ่งยังคงมีการปฏิบัติตามความเชื่อนั้นอยู่

ความเชื่อที่มีต่อโบราณสถานและโบราณวัตถุ นั้น มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน แต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพ ครอบครัวยุค และสุขภาพ ชาวบ้านที่นับถือโบราณสถาน โบราณวัตถุ ก็จะทำพิธีบนบานขอพรต่อสถานที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น เมื่อประสบความสำเร็าก็มีการแก้บน เช่นสรวง จนกลายเป็นประเพณีสืบทอดกันต่อๆ มา

3.2 ในส่วนของเรื่องที่ยังไม่ได้ทำ คือ ภูมิปัญญาในส่วนของคุณธรรม และจริยธรรม เช่นการวิเคราะห์คุณธรรม และจริยธรรมของภูมิปัญญาที่ได้ศึกษาจากการค้นคว้าเอกสาร หรือค้นพบจากแหล่งที่ศึกษา โดยส่วนใหญ่มักวิเคราะห์ในเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม ของภูมิปัญญาเท่านั้น

4. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน

4.1 เรื่องที่ทำ คือ วัฒนธรรมของหมู่บ้านในชนบท ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านในตำบล ชัยนาม อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ภูมิปัญญาไทยด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้านนั้นพบว่าจุดประสงค์ หรือวัตถุประสงค์ของงานวิจัยประเภทนี้ คือ ศึกษาสภาพ ทั่วไป ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ ประเพณี การละเล่น ศิลปกรรมของหมู่บ้าน และบันทึกข้อมูลทางวัฒนธรรมไว้เป็นหลักฐาน

ในส่วนของระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในงานวิจัยประเภทนี้ คือ การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูล เอกสารและปฏิบัติงานภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน คือ การตั้งชื่อหมู่บ้านเรียกตาม ลักษณะภูมิประเทศ พืชพรรณไม้ ลักษณะแหล่งน้ำ วัฒนธรรมของหมู่บ้าน จากการศึกษาที่มีการปฏิบัติดังนี้

วัฒนธรรมความเป็นอยู่ เช่น วัฒนธรรมการเลือกทำเลที่อยู่อาศัย คำนึงถึงเส้นทางการคมนาคมมากที่สุด รองลงมาคำนึงถึง เพื่อนบ้านใกล้เคียง น้อยที่สุดคำนึงถึงที่ทำงานของตนเอง

วัฒนธรรมการประกอบอาชีพ มีหลากหลาย มากที่สุด คือ การทำนา รองลงมา ได้แก่ การรับราชการ ทำไร่ ทำสวน รับจ้าง ค้าขาย ลูกจ้างประจำตามโรงงาน อาชีพเก่าแก่ คือ การทำนา อาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติและน้ำจากพลังไฟฟ้า ใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าช่วย ต้นทุนการ ผลิตสูง ราคาขึ้นอยู่กับผู้ซื้อ

วัฒนธรรมด้านการกิน รับประทานข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก มีอาหารเสริมบ้างเล็กน้อย นิยมอาหาร รสจัดตามท้องถิ่น โดยซื้อจากร้านค้าและปลูกเอง อุปกรณ์ งานครัวมีแบบเก่าและแบบใหม่ คือ เตาด่าน เตาก๊าซ ไฟฟ้า

วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย ทั้งชายหญิง ทุกวัยนิยมความเรียบง่าย แต่งกายตามสมัยนิยมมากที่สุด ไม่มีชุดประจำถิ่น จะพื้ที่พิดันเมื่อต้องการออกนอกบ้านหรือรวมงาน เทศกาล และกิจกรรมทางสังคม

วัฒนธรรมด้านการแพทย์ เมื่อเจ็บป่วย จะหาหมอรักษาที่โรงพยาบาลมากที่สุด ถ้ามีอาการเล็กน้อย เช่น ปวดศีรษะ ปวดท้อง ท้องเสีย รักษาด้วยการซื้อยาจากร้านค้า ในตลาด และรักษาด้วยพืชสมุนไพรตามแผนโบราณ

วัฒนธรรมด้านการคมนาคม ส่วนมากใช้รถจักรยานยนต์ รองลงมา ได้แก่ รถโดยสารประจำทาง น้อยที่สุด คือ การเดินทางด้วยเท้า

วัฒนธรรมความเชื่อที่ปฏิบัติประจำมากที่สุดคือ ความเชื่อเรื่องการปลูกสร้างบ้าน ดุฤกษ์ยาม วัน เดือน ปี ปลูก เชื่อเกี่ยวกับเรื่องเครื่องรางของขลัง การสะเดาะเคราะห์ การสร้างศาลพระภูมิ

วัฒนธรรมประเพณีเทศกาล มีการปฏิบัติกิจกรรม เกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำ เช่น ประเพณีทำบุญสงกรานต์มากที่สุด รองลงมา คือ การสงฆ์น้ำพระ การรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ และการทำบุญตรุษ

วัฒนธรรมประเพณีศาสนา มีการปฏิบัติกิจกรรม ประจำสัมพันธ์กับศาสนา เช่น การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า การทำบุญวันเข้าพรรษา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา

วัฒนธรรมประเพณีในครอบครัวที่ปฏิบัติเป็นประจำ มากที่สุด เป็นการจัดงานศพ การคลอดบุตรกับหมอที่โรงพยาบาล อยู่ไฟโดยใช้กระตักน้ำร้อน การบวชพระ การแต่งงาน

วัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ประชาชนทั้ง ชายหญิงประกอบอาชีพ หลากหลาย เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน ค้าขาย รับจ้างตามโรงงานอุตสาหกรรม อาชีพเก่าแก่ คือ การทำนา มีการปฏิบัติกิจกรรมประจำ เช่น การถนอมกระยาสารท การเช่นเจ้าที่ การแรกนา

วัฒนธรรมประเพณีการเล่น กิจกรรมที่ปฏิบัติ เป็นประจำลูกแก้ว การเล่นหมากเก็บ สถานที่เล่นได้แก่ โรงเรียนและที่บ้าน เป็นกีฬาในร่ม

วัฒนธรรมด้านศิลปะ มีงาน 4 ประเภท คือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ ในการจับสัตว์ ลักษณะงานเรียบง่ายเน้นประโยชน์การใช้สอย ทำเองและซื้อจากร้านค้า

4.2 ในส่วนของเรื่องที่ยังไม่ได้ทำ คือ ในเรื่องของการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปในการศึกษาในส่วปัจจุัย หรือองค์ประกอบของการจัดการทรัพยากรเท่านั้น แต่ภาพกว้าง หรือภาพรวมของภูมิปัญญานั้นยังไม่มีผู้ทำการศึกษา ดังนั้นควรมีการศึกษาเพิ่มเติม และต่อยอดการนำผลการศึกษาไปพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชนต่อไป

5. ภูมิปัญญาด้านศิลปะ

5.1 เรื่องที่ทำ คือ

5.1.1 การอนุรักษ์และการสืบสานวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาวัดตาปะขาวหาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

5.1.2 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา ตำบลทุ่งหลวง อำเภอศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

5.1.3 การพัฒนารูปแบบภารกิจของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยนเรศวร

5.1.4 การศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะการทำภาชนะเครื่องเงินของช่างเงิน ในเขตเมืองเชียงใหม่

5.1.5 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การประดิษฐ์ตุ๊กตาด้านนา เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะนั้นพบว่าจุดประสงค์ หรือวัตถุประสงค์ของงานวิจัยประเภทนี้ คือ เพื่อศึกษารูปแบบการตกแต่งผลิตภัณฑ์ คุณสมบัติทางกายภาพของผลิตภัณฑ์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งศิลปะ เพื่อศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านศิลปะ เพื่อศึกษาวิสัยทัศน์นโยบาย และการมีส่วนร่วมขององค์กร และสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย เพื่อสำรวจชุมชนทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่น เพื่อการศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะทางด้านศิลปะ และศึกษาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้และทักษะทางด้านศิลปะ เพื่อเสริมสร้างความรู้ทางด้านการศึกษาตามอรรถยาศัยจากการศึกษาอันอาจก่อประโยชน์ในเชิงประยุกต์

ในส่วนของระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในงานวิจัยประเภทนี้ คือ เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์ วิจัยเชิงทดลอง การวิจัยเชิงคุณภาพ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย การเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์เจาะลึก สัมภาษณ์กลุ่ม และแบบสนทนากลุ่มของชุมชนทางด้านศิลปะ ชุมชน

ทางด้านทัศนศิลป์ และชุมชนด้านศิลปการแสดง และดนตรี ตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายนอก และภายในมหาวิทยาลัย

ผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ด้านศิลปะ คือ งานศิลปะโดยส่วนใหญ่จะต้องอาศัย ความชำนาญของช่างศิลป์ รูปแบบวิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่เดิมนั้น งานศิลปะเป็น เพียงอาชีพเสริมจากการทำนา ได้เปลี่ยนแปลงและพัฒนาเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากมีการพัฒนา รูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายมากขึ้น ตลอดจนพัฒนากระบวนการผลิตให้ทันสมัย มากขึ้น มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้กับวิธีการผลิตแบบเดิม และปริมาณ มากขึ้น สามารถสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคได้มากขึ้น รายได้ที่ประกอบอาชีพนี้ก็มาก ขึ้นด้วย จึงทำให้คนหันมาให้ความสนใจที่จะประกอบอาชีพนี้กันมากขึ้น

กระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะด้านศิลปะนั้นเป็นลักษณะการสอนตาม อธิบายด้วย โดยผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดมีความสัมพันธ์แบบส่วนตัว โดยกระบวนการ ถ่ายทอดนั้นสรุปได้ว่า 1) เนื้อหาที่ถ่ายทอดไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ผู้เรียนได้ เรียนรู้เนื้อหาจากขั้นตอนการปฏิบัติ เนื้อหาที่มีการบูรณาการหลายเรื่องเข้าด้วยกัน สอนให้รู้เนื้อหา เพียงลำดับตามขั้นตอนการปฏิบัติ และมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาตามความเหมาะสม 2) วิธีการ ถ่ายทอดเป็นการปฏิบัติสาธิตให้ผู้เรียนดูควบคู่กับการอธิบายให้ฟัง โดยเน้นการถ่ายทอดเป็น รายบุคคล ซึ่งการถ่ายทอดเป็นรายบุคคลสามารถดูแลผู้เรียนได้ง่ายกว่า และสามารถเน้น รายละเอียดในเนื้อหาและขั้นตอนต่างๆ ได้ดี 3) สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด แบ่งเป็น 3 ประเภทคือ (ก) สื่อที่เป็นบุคคลหรือตัวของช่างศิลป์ผู้ถ่ายทอดและผู้เรียน เป็นสิ่งที่สังเกตได้จากอากัปกริยาหรือ ท่าทางการปฏิบัติงาน (ข) สื่อที่เป็นของจริงหรือสื่อที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ ซึ่งเป็นสิ่งของที่ช่าง ผู้ถ่ายทอดใช้ปฏิบัติงานเองเป็นปกติประจำวัน รวมถึงสิ่งที่เป็นผลงาน และ (ค) สื่ออื่นๆ ที่มีอยู่ใน 4) ระยะเวลาในการถ่ายทอด ไม่มีการกำหนดเวลาการถ่ายทอดที่แน่นอน แต่ขึ้นอยู่กับความสนใจ ความตั้งใจ ของผู้เรียน รวมถึงลักษณะของงานนั้นๆ ซึ่งผู้เรียนอาจจะเลือกเรียนเฉพาะ หรือเรียนรู้ เฉพาะ 5) บรรยากาศในการถ่ายทอด มีสองลักษณะ คือ (ก) บรรยากาศที่เป็นสภาพแวดล้อมทาง กายภาพหรือสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติรอบตัว เช่น อากาศ ช่วงเวลา มีผลต่ออารมณ์ของ ผู้ถ่ายทอด และ (ข) บรรยากาศที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงสังคมหรือสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นจาก บุคคลในระหว่างการปฏิบัติงาน เช่น การพูดคุยกัน การช่วยเหลือ การตำหนิ การชมเชย และ 6) การประเมินผลการถ่ายทอด เป็นการประเมินผลของการปฏิบัติงาน โดยสังเกตพฤติกรรมของ ผู้เรียน ขณะปฏิบัติงานตามขั้นตอนต่างๆ และประเมินผลจากผลงานสำเร็จของผู้เรียน โดย พิจารณาจากคุณภาพงานศิลปะที่ออกมา

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้และทักษะนั้น ประกอบด้วย 1) คุณค่าของงานศิลปะที่เป็นความต้องการของผู้ถ่ายทอดที่ต้องการให้อาชีพนี้คงอยู่ตลอดไป โดยอาศัยการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนทั้งภายในและภายนอกชุมชน คุณค่าที่กล่าวแล้วนั้นเป็นสิ่งที่ผู้ถ่ายทอดนั้นใช้เป็นสิ่งกำหนดว่า ผู้เรียนต้องเรียนรู้ ฝึกฝนทักษะด้วยความตั้งใจ อย่างต่อเนื่องกันไป 2) ค่านิยมและความเชื่อเกี่ยวกับทักษะ เป็นสิ่งกำหนดการได้รับการยกย่องในชุมชนและปลูกฝังให้ผู้เรียนยึดถือในการปฏิบัติงานร่วมกันตามวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชน 3) สัมพันธภาพระหว่างบุคคลเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้เรียนสองกลุ่มคือ (ก) ผู้เรียนที่เป็นเครือญาติและ (ข) ผู้เรียนที่ไม่เป็นเครือญาติ ซึ่งในด้านกระบวนการถ่ายทอดความรู้ และทักษะให้ผู้เรียนทั้งสองกลุ่มนี้ไม่มีความแตกต่างกัน แต่ในด้านความสัมพันธ์ส่วนตัวนั้น ผู้เรียนที่เป็นเครือญาติกับช่างเครื่องเงินนั้น ไม่ต้องเริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวอีกก่อนการเริ่มต้นกระบวนการถ่ายทอด ทำให้ระยะเวลาการเรียนรู้ยาวนานขึ้น ส่วนผู้เรียนที่ไม่เป็นเครือญาติกับผู้ถ่ายทอด ต้องอาศัยระยะเวลาสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวต่อกันที่ยาวนานจนทำให้การเริ่มเรียนต้องล่าช้าออกไป หรือผู้เรียนบางราย อาจต้องเลิกเรียนไปก็ได้ และ 4) คุณค่าทางศิลปะเป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความสวยงามและช่วยส่งเสริมการจำหน่าย เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการใช้วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ ชนิดต่างๆ และใช้เป็นสิ่งกำหนดว่า ผู้เรียนต้องใช้ความมานะ อดทน เพียรพยายาม ประณีต รวมถึงการฝึกใช้จินตนาการมากขึ้น คุณค่าทางศิลปะเกิดจากสามประการคือ (ก) คุณค่าในลักษณะเป็นงานหัตถกรรม (ข) คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย และ (ค) คุณค่าด้านความสวยงาม

เพื่อให้ภูมิปัญญาด้านศิลปะนั้นคงอยู่ จะต้องมีการสนับสนุนองค์กรที่เกี่ยวข้องกำหนด นโยบายทางด้านภูมิปัญญาเพื่อการคงอยู่ของภูมิปัญญาด้านศิลปะที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรมของท้องถิ่น ความต้องการของชุมชน ศิลปกรรมท้องถิ่น และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

5.2 ในส่วนของเรื่องที่ยังไม่ได้ทำ คือ การวิเคราะห์คุณค่า ความหมายที่อยู่ภายในงานของศิลปะ หรือวิเคราะห์ภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ภายใต้งานศิลปะ และวิเคราะห์องค์ความรู้ของภูมิปัญญาภายใต้งานศิลปะ หรือปราชญ์ทางด้านงานศิลปะ

6. ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

6.1 เรื่องที่ทำ คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับขบวนการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ภูมิปัญญาไทยด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้น พบว่า จุดประสงค์ หรือวัตถุประสงค์ของงานวิจัยประเภทนี้ คือ การศึกษากระบวนการเกิดและการสืบทอดภูมิปัญญาในการจัดการป่าชุมชน ศึกษาและวิเคราะห์แนวความคิด ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่นำมาใช้

ในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน และศึกษาความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาชาวบ้านกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน

ในส่วนของระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในงานวิจัยประเภทนี้ คือ ใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research), การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research), การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participant Action Workshop) จากประชากรกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำชุมชนหรือกลุ่มก่อตั้ง และกลุ่มชาวบ้านทั่วไปหรือกลุ่มสนับสนุน ซึ่งเลือกมาด้วยวิธีการสุ่มหลายขั้นตอน (Multi Stage Random Sampling) ในการเก็บข้อมูล ได้ใช้เครื่องมือ 2 ชนิด คือ แบบสัมภาษณ์สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ และแบบสอบถามสำหรับข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง

ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาในการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน เกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์จากการดำเนินชีวิตในชุมชนของตนและการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมภายนอกชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบันผ่านการประเพณีและกลิ่นกรอง ส่วนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนมี 2 วิธี คือแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรและแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

แนวความคิดภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดตั้ง จัดการ และการแก้ปัญหาป่าชุมชนเกิดขึ้น โดยการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ที่เกิดจากบุคคล 3 กลุ่ม คือ กลุ่มจัดตั้ง กลุ่มชาวบ้าน และหน่วยงานภาครัฐ ทำให้เกิดองค์กรป่าชุมชน กลุ่มผู้บริหารองค์กร กฎระเบียบการจัดการป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชนจนสามารถจัดการแก้ปัญหาและจัดระบบป่าชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาชาวบ้านกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนแบบพึ่งพาตนเองมี 3 มิติ คือ ภูมิปัญญาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์โดยกระบวนการใช้อำนาจโดยผ่านกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชนและการอยู่ร่วมกันในสังคม, ภูมิปัญญาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยผ่านกระบวนการผลิตและระบบนิเวศ และภูมิปัญญาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านการปฏิบัติตามประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ

6.2 ในส่วนของเรื่องที่ยังไม่ได้ทำ คือ การศึกษารูปแบบในการจัดการสิ่งแวดล้อม การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ในเชิงของภูมิปัญญาที่มีส่วนสำคัญต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

7. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

7.1 เรื่องที่ทำ คือ

7.1.1 วิเคราะห์จริยธรรมในนิทานพื้นบ้านล้านนา

7.1.2 วิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรมพื้นบ้านที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย

7.1.3 ภูมิปัญญาชาวบ้านจากความเชื่อที่เป็นข้อห้าม : วิเคราะห์เชิงเจตนา

7.1.4 ภูมิปัญญาชาวบ้านจากประเพณีบางอย่างในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน

7.1.5 การวิเคราะห์ความเป็นท้องถิ่นในเพลงลูกทุ่งภาคใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2532 ถึง

2541

7.1.6 วิเคราะห์จริยธรรมในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือตอนล่าง

7.1.7 วิเคราะห์คุณธรรม 4 ประการ ในนิทานพื้นบ้านเขตการศึกษา 7 ตามแนวพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าบรมกรมมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ภูมิปัญญาไทยด้านภาษาและวรรณกรรมนั้น พบว่าจุดประสงค์ หรือวัตถุประสงค์ของงานวิจัยประเภทนี้ คือ เพื่อวิเคราะห์จริยธรรมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครในวรรณคดีพื้นบ้านที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตเพื่อรวบรวมความเชื่อที่เป็นข้อห้าม และศึกษาเจตนาของบรรพบุรุษที่แฝงอยู่ในความเชื่อที่เป็นข้อห้าม เพื่อศึกษาสารัตถะเกี่ยวกับการรายงานข่าวและเหตุการณ์ ประกอบด้วย เหตุการณ์เกี่ยวกับภัยธรรมชาติ เหตุการณ์ทั่วไปในชีวิตประจำวัน เหตุการณ์เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง และเหตุการณ์เกี่ยวกับความเป็นในวงการเพลงสารัตถะเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ ประกอบด้วย ชีวิตชนบท สถานที่ อาชีพ และปัญหาสังคม และสารัตถะเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประกอบด้วย อาหาร การกิน การใช้ภาษา อารมณ์ ความรัก ความเชื่อ ประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน ค่านิยมและจริยธรรม

ในส่วนของระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในงานวิจัยประเภทนี้ คือ ใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research), การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research), การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) จากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นเป้าหมายหลักในการวิจัย การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ โดยอาศัยแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แนวสัมภาษณ์แบบเจาะลึกไม่มีโครงสร้าง และใช้การวิเคราะห์เอกสารเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และแบบวิเคราะห์ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยของวิทยานิพนธ์ภูมิปัญญาไทยด้านภาษาและวรรณกรรม พบว่า

ในส่วนของนิทานพื้นบ้านได้สะท้อนหลักจริยธรรม ในหลายๆ ด้าน เช่น ความรับผิดชอบ ความมีเหตุผล ความพยายามเมตตา ความกตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์

ความเสียหาย ความสามัคคี ความอดุสสาหะ การรักษาระเบียบวินัย ความยุติธรรม และการ
ประหยัด

- 2 SEP 2011

นอกจากนี้ ภาษา และวรรณกรรมยังสะท้อนความเชื่อที่เป็นข้อห้ามและศึกษา
เจตนาของบรรพบุรุษที่แฝงอยู่ในความเชื่อที่เป็นข้อห้าม แต่ละสำนวนจะอยู่ในรูปของการสั่งสอนให้
ทำตามอย่างเคร่งครัดและบางอย่างห้ามกระทำ หากบุคคลใดฝ่าฝืนเชื่อว่าจะประสบเคราะห์กรรม
อันเกิดจากอำนาจเร้นลับต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นข้อห้าม ได้แก่ ข้อห้ามเพื่อให้เกิด
ความละเอียดรอบคอบ ข้อห้ามเกี่ยวกับกาลเทศะ ข้อห้ามเกี่ยวกับการสำรวมกายวาจา และข้อห้าม
เพื่อประโยชน์ส่วนรวมจำนวน ความเชื่อที่เป็นข้อห้าม นับเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ผู้บัญญัติ
ขึ้นไว้เพื่อข้อบรมสั่งสอน โดยมีเจตนาให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามมีความสุข มั่นคง ปลอดภัยในชีวิต
และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างราบรื่น สงบสุข และยังสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่
ความเชื่อ ค่านิยมและวัฒนธรรมของคนไทยในอดีต

ในส่วนของวัฒนธรรม และประเพณีที่แฝงเร้นอยู่ในภาษาและวรรณกรรมนั้น
พบว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะที่เป็นรูปธรรม คือ การทำพิธีกรรมต่างๆ
ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงตามเหตุการณ์ที่สำคัญของชีวิต และในลักษณะที่เป็นนามธรรม คือ
ความรู้ ความเชื่อ วิธีการประพฤติปฏิบัติตน เริ่มตั้งแต่ประเพณีการเกิด เป็นการทำพิธีเพื่อให้หญิงมี
ครรภ์คลอดลูกง่ายและปลอดภัยทั้งมารดาและทารก ประเพณีการทำขวัญ เป็นการทำพิธีเพื่อให้
เกิดความเป็นสิริมงคลและเพื่อป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ ประเพณีการโกนจุกเป็นการทำพิธีเพื่อเปลี่ยน
สถานภาพจากวัยเด็กเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ประเพณีการบวช เป็นการทำพิธีเพื่อให้เด็กผู้ชายได้ศึกษาวิชา
ความรู้และศีลธรรมจรรยาจากพระสงฆ์ที่วัด ประเพณีการแต่งงาน เป็นการทำพิธีเพื่อแสดงให้สังคม
รับรู้ว่ายายหญิงได้เป็นสามีภรรยากันอย่างถูกต้องตามประเพณี และเป็นวิธีการสืบเผ่าพันธุ์ของ
มนุษย์ให้คงอยู่ต่อไป ประเพณีการตาย เป็นการทำพิธีโดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการให้วิญญาณ
ของผู้ตายไปสู่โลกหน้าอยู่มีความสุข ภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์
ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ ในสังคมคนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาชาวบ้าน
จึงเป็นกระบวนการทางความคิดในการสร้างแบบแผนการดำเนินชีวิต เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่
ชีวิต และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนให้มั่นคง เข้มแข็ง เกิดความสบายใจและเพื่อประโยชน์ใน
การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมั่นคงปลอดภัย และสงบสุข

7.2 ในส่วนของเรื่องที่ยังไม่ได้ทำ คือ การวิเคราะห์ความหมายที่แฝงเร้นในส่วนของ
ภาษา และวรรณกรรม การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาที่ซ่อนอยู่ในภาษาและวรรณกรรม การศึกษาและ
พัฒนาภูมิปัญญาที่มีอยู่ในภาษาและวรรณกรรมเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนา หรือการดำเนิน
ชีวิตประจำวัน

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง "การสังเคราะห์ผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2540 – 2549" ผลการศึกษา พบว่า

ในปีการศึกษา 2540 มีจำนวน 2 เรื่อง ปีการศึกษา 2541 มีการจัดทำเพิ่มสูงขึ้นจากเดิม โดยมีทั้งหมด 6 เรื่อง ในปีการศึกษา 2542 – 2545 มีจำนวนลดลงเหลือเพียงแค่ปีละ 1 เรื่อง ปีการศึกษา 2546 – 2547 มีการจัดทำเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 2 เรื่อง ส่วนปีการศึกษา 2548 มีการจัดทำลดลงเหลือจำนวน 1 เรื่อง และในปีการศึกษา 2549 ไม่มีการจัดทำวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาเลย

ประเภทของการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 7 ประเภท จากจำนวนวิทยานิพนธ์ทั้งหมดที่จัดทำทั้งสิ้น 17 เรื่อง พบว่า วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่จะทำในเรื่องของภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม จำนวน 7 เรื่อง รองลงมาคือ ภูมิปัญญาด้านศิลปะ จำนวน 5 เรื่อง คือ ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และความเชื่อ จำนวน 3 เรื่อง คือ ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและพัฒนาหมู่บ้าน และภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีการจัดทำหัวข้อละ 1 เรื่อง แต่เรื่องที่ไม่มีการจัดทำ คือ ภูมิปัญญาด้านการเกษตร

นิสิตผู้ทำวิทยานิพนธ์ สังกัดคณะศึกษาศาสตร์ จำนวน 8 เรื่อง คณะสังคมศาสตร์ จำนวน 6 เรื่อง และคณะมนุษยศาสตร์ จำนวน 3 เรื่อง ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมการจัดทำการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาด้านการเกษตร เนื่องจากยังไม่มีการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าว
2. ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ทำวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย ด้านอื่นๆ เพิ่มขึ้น ดังนี้
 - 2.1 ด้านเศรษฐกิจ ในเรื่องภูมิปัญญาเศรษฐกิจระดับของบุคคล องค์กรระดับจังหวัด หรือระดับชาติ

2.2 ด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ภูมิปัญญาในเรื่องที่เกี่ยวกับ
คุณธรรม จริยธรรม

2.3 ด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดสรร
ทรัพยากรในท้องถิ่น

2.4 ด้านศิลปะ ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับคุณค่าหรือความหมายที่อยู่ในงานศิลปะและ
ปราชญ์ทางด้านงานศิลปะ

2.5 ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับรูปแบบของการจัดการ
สิ่งแวดล้อม

2.6 ด้านภาษาและวรรณกรรม ความหมายที่แฝงเร้นในภาษาและวรรณกรรม
รวมทั้งการประยุกต์ใช้

3. ควรมีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านภูมิปัญญาให้มีรูปแบบที่เข้าถึงง่ายต่อ
การศึกษาให้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2538). สรุปผลการประชุมสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตร
ที่พึงประสงค์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2542). เอกสารประกอบการสัมมนาภูมิปัญญาไทย.
ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ชลทิพย์ เขียมสำอางค์. (2529). การศึกษานอกโรงเรียนและการพัฒนา : ทฤษฎีและ
การปฏิบัติ. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ชาติรี เจริญศิริ, นิคม ดีพอ, ศาสตรา สิ้นันตา และฉัตรวดี นนทรี. (2547). ประชาคมนำกับการ
จัดการความรู้. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.).
- ทรงจิต พูลลาภ. (2544). ศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทย เพื่อสืบสาน
การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ.
- ประพันธ์ ธรรมไชย. (2543). ระบบเศรษฐกิจไทยและสหกรณ์. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ประเวศ วะสี. (2540). ประชาสังคม ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- พระจรัส ฤทธิสา, พันตรีทิมมพร จันทร์สาขา, พระทรงพล ผลทรัพย์, นิกร ทรงคุณ และพรพงษ์
ใหม่แพง (2548). การวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาในจุลจลิน. การศึกษาค้นคว้าด้วย
ตนเอง ศศ.ม.(พัฒนาสังคม), มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก
- พระมหาสุหิตย์ อาภากรโ. (2547). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ:
โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2545). เอกสารประกอบการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการ
พัฒนาสังคม. พิษณุโลก: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2535). การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอด
ภูมิปัญญาท้องถิ่นกรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- รัตนา ไตสกุล , จันทนา เบญจทรัพย์, ปริญญาภรณ์ พรหมดวง, สุภา วิตตามภรณ์ , สุรัชย์ จีมีมี
และสุวิภา ไพร์พินาศ. (2548). เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ: ภูมิปัญญาใน
การจัดการความรู้ของชุมชน. ขอนแก่น: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.).

วรฤดี โรมรัตน์พันธ์. (2548). ทูทางสังคม. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชน
เป็นสุข (สรส.).

วิจิต นันทสุวรรณ. (2529). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ:
อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.

สวิง ตันอุดม. (ม.ป.ป.). คู่มือกระบวนการถอดองค์ความรู้สู่การจัดการทางสังคม. กรุงเทพฯ:
วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2548). กระบวนทัศน์วิจัยเพื่อท้องถิ่นจุดเปลี่ยน
การพัฒนา. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2536). เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชน
อย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ภาคกลางและ
ภาคตะวันออก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สำนักงานมาตรฐานการศึกษา และสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. (2540).

ชุดวิชาสาระนิพนธ์. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัย.

สิริกร ไชยมา. (2544). ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตชาวล้านนา. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาหลักสูตร
ท้องถิ่นโรงเรียนร่องวางอนุสรณ์.

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. (2534). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและ
การพัฒนาชนบท. วารสาร ธ.ก.ส., (ส.ค. - พ.ย.), 26 - 40.

เสรี พงศ์พิศ. (2548). ชุมชนเรียนรู้ อยู่เย็นเป็นสุข. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2545). ศักยภาพในไทยวิถี. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทัศน์.

เอกวิทย์ ณ ถลาง, นิธิ เอียวศรีวงศ์, วิจารย์ พานิช, รสนา โตสิตระกูล และ ม.ร.ว. นงคราญ
ชมพูนุท. (2546). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

ภาพรวมผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2540 - 2549

ปี	ชื่องานวิจัย	ชื่อผู้วิจัย	ประเภทของภูมิปัญญาไทย	ระดับ	หลักสูตร	คณะ
2540	วัฒนธรรมของหมู่บ้านในชนบทจังหวัดอุทัยธานี ศึกษาเฉพาะประเพณี ความเชื่อและการละเล่น ของหมู่บ้านท่าโพพินสี อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี	เอกสุพล สฤณา	ภูมิปัญญาด้าน ศาสนา	ปริญญาโท	ศศ.ม.	สังคมศาสตร์
2540	วิเคราะห์จริยธรรมในนิทานพื้นบ้านล้านนา	วาสนา ปัญญาเลย	ภูมิปัญญาด้านการ ภาษาและวรรณกรรม	ปริญญาโท	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์
2541	ภูมิปัญญาชาวบ้านจากความเชื่อที่เป็นข้อห้าม วิเคราะห์เชิงเจตนา	ศรัณยา อินทะจักร	ภูมิปัญญาด้านการ ภาษาและวรรณกรรม	ปริญญาโท	ศศ.ม.	สังคมศาสตร์
2541	ภูมิปัญญาชาวบ้านจากประเพณีบางอย่างใน วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน	ปรางทิพย์ ฮอนบุตร	ภูมิปัญญาด้านการ ภาษาและวรรณกรรม	ปริญญาโท	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์
2541	วัฒนธรรมของหมู่บ้านในชนบท ศึกษาเฉพาะ กรณีหมู่บ้านในตำบลชัยนาม อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก	รัชนี รอดฉาย	ภูมิปัญญาด้านการ จัดการทรัพยากร	ปริญญาโท	ศศ.ม.	สังคมศาสตร์
2541	วิเคราะห์คุณธรรม 4 ประการ ในนิทานพื้นบ้าน เขตศึกษา 7 ตามแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ	สุขุมพร คล้ายประเสริฐ	ภูมิปัญญาด้านการ ภาษาและวรรณกรรม	ปริญญาโท	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์

ภาพรวมผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ปีการศึกษา 2540 - 2549 (ต่อ)

ปี	ชื่องานวิจัย	ชื่อผู้วิจัย	ประเภทของ ภูมิปัญญาไทย	ระดับ	หลักสูตร	คณะ
2541	วิเคราะห์กิจกรรมในนิทานพื้นบ้าน เขตภาคเหนือ ตอนล่าง	อังคณา บุญสุวรรณ	ภูมิปัญญาด้านการ ภาษาและวรรณกรรม	ปริญญาโท	ศต.ม.	มนุษยศาสตร์
2541	การวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรม พื้นบ้านที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาชนไทย	สมใจ พันธุ์ศรัณย์	ภูมิปัญญาด้านการ ภาษาและวรรณกรรม	ปริญญาโท	ศต.ม.	มนุษยศาสตร์
2542	การวิเคราะห์ความเป็นท้องถิ่นในเพลงลูกทุ่งภาคใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2532 - 2541	ถาวรย์ บำรุง	ภูมิปัญญาด้านการ ภาษาและวรรณกรรม	ปริญญาโท	ศต.ม.	สังคมศาสตร์
2543	การอนุรักษ์และการสืบสานวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา วัดตาปะขาว อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก	สุรพินโญ พลหาผล	ภูมิปัญญาด้านศิลปะ	ปริญญาโท	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์
2544	กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิต อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา ตำบลทุ่งหลวง อำเภอดงคราย จังหวัดสุโขทัย	ธิดิมา ทิพย์สังวาลย์	ภูมิปัญญาด้านศิลปะ	ปริญญาโท	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์
2545	ความเชื่อของชาวเพชรบูรณ์ที่มีต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุในจังหวัดเพชรบูรณ์	กุหลาบ กลองประดิษฐ์	ภูมิปัญญาด้าน ศาสนาฯ	ปริญญาโท	ศต.ม.	มนุษยศาสตร์
2546	ภูมิปัญญาชาวบ้านกับขบวนการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนตำบลแม่เตา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก	จิราภา จารุวัฒน์	ภูมิปัญญาด้านการ จัดการสิ่งแวดล้อม	ปริญญาโท	ศต.ม.	สังคมศาสตร์

ภาพรวมผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2540 – 2549 (ต่อ)

ปี	ชื่องานวิจัย	ชื่อผู้วิจัย	ประเภทของ ภูมิปัญญาไทย	ระดับ	หลักสูตร	คณะ
2546	การศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และ ทักษะการทำภาชนะเครื่องเงินของช่างเครื่องเงิน ในเขตเมืองเชียงใหม่	ภาณุพงศ์ กิจขานสิทธิ์	ภูมิปัญญาด้านศิลปะ	ปริญญาโท	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์
2547	การพัฒนารูปแบบภารกิจของมหาวิทยาลัย ในการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ภาควิชา มหาวิทยาลัยนเรศวร	จิรวัฒน์ พิศาลนต์	ภูมิปัญญาด้านศิลปะ	ปริญญาเอก	กศ.ด.	ศึกษาศาสตร์
2547	วิสาทกิจชุมชนกับการพึ่งตนเอง ภาควิชา การแปรรูปผลไม้สดจากต้นตาลชุมชน บ้านเหล่าขวัญตำบลท่าอิฐ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก	พรทีร์ ยงคฤประพันธ์	ภูมิปัญญาด้าน เศรษฐกิจ	ปริญญาโท	ศศ.ม.	สังคมศาสตร์
2548	การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องกาประดิดชู ตุ้งล้านนาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	อัจฉราพร เกษทอง	ภูมิปัญญาด้านศิลปะ	ปริญญาโท	กศ.ม.	ศึกษาศาสตร์

รายงานการวิจัย เรื่อง การสังเคราะห์ผลงานการวิจัยด้านภูมิปัญญาไทยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2540 - 2549

จัดทำโดย : งานนโยบายและแผน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร

ผู้วิจัย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์นฤมล บำรุงไทย และคณะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร <http://www.grad.nu.ac.th>

โทรศัพท์ 0-5526-1169-70 ต่อ 112 - 114

โทรสาร 0-5526-1169